

şifati ruvâtihî ('Ulumü'l-hadîs ve şifâtü nekaletih), *Müsnedü hadîşî Mâlik b. Enes, Telhîşu ehadîşî'l-Muvaṭṭaʾ, et-Taʾrîf bi-esmâʾi aşhâbî'n-nebî 'aleyhi's-selâm, el-Muḥarrec hadîşühüm fî Kitâbi'l-Câmi' li'l-Buḥârî ve'l-Müsnedi's-şahîh li-Müslim b. el-Ḥaccâc, Şüyûhu Ebî Dâvûd es-Sicistânî, Şüyûhu Ebî 'Îsâ et-Tirmizî, Şüyûhu Ebî Muḥammed b. el-Cârûd ellezîne revâ 'anhüm fî Kitâbihi'l-Muntekâ, Ref'û't-temârî fî esmâʾi men tüküllime fihi min ricâli'l-Buḥârî, oğlu Ebû Ca'fer için kaleme aldığı Erba'üne hadîs, Egâliṭu Yahyâ b. Yahyâ el-Endelüsî fî Muvaṭṭaʾi Mâlik rivâyetühû 'anh, eṣ-Şikât, Kitâb fi'l-fıkh, Meşşehatü İbn Zerkûn.*

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Halfûn, *Esmâ'ü şüyûhi'l-İmâm Mâlik b. Enes* (nşr. M. Zeynühüm M. Azb), Kahire 1990, neşredenin girişi, s. 6-7; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmilê*, Madrid 1886, I, 350; Ali b. Muhammed er-Ruaynî, *Bernâmecü şüyûhi'r-Ru'aynî* (nşr. İbrâhîm Şebbûh), Dimaşk 1381/1962, IV, 54-55; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXIII, 71-72; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, IV, 1400-1401; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 631-640*, s. 284-285; Safedî, *el-Vâfi*, II, 218; Süyûtî, *Ṭabaḳâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 492-493; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 185; İzâhu'l-meknûn, I, 119; II, 530, 570; *Heḍḍiyetü'l-ârifîn*, II, 114; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 210, 247, 419, 442; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 181; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 261; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifîn*, IX, 61; Sezgin, *GAS*, I, 463-464; Abdülazîz es-Savvî, "Esmâ'ü şüyûhi'l-İmâm Mâlik b. Enes li'bn Halfûn", *Âlemü'l-kütüb*, XIII, Taîf 1412/1992, s. 191-200; a.mlf., "İbn Halfûn el-Evnebî min a'lâmi'l-hadîs bi'l-Endelüs", *Âfâku's-şekâfe ve't-türâs*, IV/14, Dubai 1417/1996, s. 72-89.

ABDÜLKADİR ŞENEL

İBN HALLÂD el-BASRÎ

(ابن خالد البصري)

Ebû Ali Muhammed b. Hallâd el-Basrî el-Mu'tezilî (ö. IV./X. yüzyılın ortaları [?])

Basra ekolüne bağlı Mu'tezile kelâmcısı.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Nisbesi dikkate alınarak Basra'da doğduğu ve orada yaşadığı söylenebilir. Tahsil amacıyla Bağdat'a gidip Ebû Hâşim el-Cübbâî'nin (ö. 321/933) derslerine katıldığı bilinmektedir. Kâdî Abdülcebbâr'ın bildirdiğine göre İbn Hallâd, Ebû Hâşim'e önce Askerimükrem'de, daha sonra Bağdat'ta olmak üzere iki ayrı dönemde öğrencilik yaptı (*Fazlû'l-i'tizâl*, s. 324). Öğre-

nimini tamamlayıp Basra'ya döndükten sonra kitap yazmak ve öğrenci yetiştirmekle meşgul oldu. Ebû Abdullah el-Basrî onun en meşhur öğrencisidir. Edip ve âlim olarak tanıtılan İbn Hallâd ihtiyarlık çağına girmeden vefat etti. Görüşleri hakkında da yeterli bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte onun, daha çok Mu'tezile'nin Basra ekolünü etkilemiş olan hocası Ebû Hâşim'e ait kelâmî görüşleri benimsediğini söylemek mümkündür. Bu husus, görüşlerine yer veren Ebû Reşîd en-Nisâbü'rî ve Kâdî Abdülcebbâr'ın eserlerinin incelenmesinden anlaşılmaktadır. İbn Hallâd, "lutuf nazariyesi"nin bir sonucu olarak isbât-ı vâcibe ve temel konulara ilişkin bilgileri insanda doğuştan yaratmasını Allah için vâcip kabul eder. Yine ona göre rızık insanın meşrû olarak faydalandığı şeydir. Buna göre kişinin meşrû çerçevenin dışında sahip olduğu imkânlar rızık statüsüne girmez (Ebû Reşîd en-Nisâbü'rî, s. 153; Kâdî Abdülcebbâr, *el-Muğnî*, IV, 75; XI, 30; XII, 494; XIII, 155; İbnü'l-Murtazâ, s. 107).

Kaynaklarda İbn Hallâd'a *Kitâbü'l-Uşûl*, *eṣ-Şerh* veya *Şerhu'l-Uşûl* adlarıyla anılan bir eser nisbet edilir ve bu eserin Basra'nın tanınmış Mürcie temsilcilerinden Ebû't-Tayyib Muhammed b. İbrâhim'in görüşlerini reddetmeye önem vererek öncelikle "vaîd" konusunu işlediği kaydedilir (İbnü'n-Nedîm, s. 222; Kâdî Abdülcebbâr, *Fazlû'l-i'tizâl*, s. 324; İbnü'l-Murtazâ, s. 105). *Şerhu'l-Uşûl*, tamamlanmamış bir eser olup eksik kalan kısımlarının Kâdî Abdülcebbâr tarafından ikmal edildiği kabul edilir (*Şerhu'l-Uşûl'l-ḥamse*, neşredenin girişi, s. 20, 24, 26-28). Aynı eserin, Zeydiyye imamlarından Nâtık-Bilhak tarafından çeşitli ilâveler yapılmak suretiyle *Ziyâdâtü Şerhi'l-Uşûl* adıyla genişletildiği belirtilmektedir (Brockelmann, I, 698; Madelung, LXIII/1 [1986], s. 10). Ebû Reşîd en-Nisâbü'rî'nin de *eṣ-Şerh*'in özellikle ilâhî sıfatlar ve tabiat felsefesi konularına ilişkin bahislerine *Ziyâdâtü's-Şerh* adıyla geniş ilâveler yaptığı, bu şerhin eksik bir nüshasının British Museum'da (nr. 8613) bulunduğu tesbit edilmiştir (Martin, s. 389-390). Öte yandan Ebû Rîde tarafından, Ebû Reşîd en-Nisâbü'rî'ye ait *Dîvânü'l-uşûl* olması muhtemel görülerek yayımlanan (Kahire 1969) *Fi't-Tevhîd* adlı hacimli kitabın Nisâbü'rî'nin *Ziyâdâtü's-Şerh*'inin bir bölümünden ibaret olduğu anlaşılmıştır (Ebû Reşîd en-Nisâbü'rî, neşredenlerin girişi, s. 8; ayrıca bk. *DîA*, X, 213).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 222; Ebû Reşîd en-Nisâbü'rî, *el-Mesâ'il fi'l-hilâf beyne'l-Basriyyin ve'l-Bağdâdiyyîn* (nşr. Ma'n Ziyâde – Rıdvân es-Seyyid), Beyrut 1979, s. 153; ayrıca bk. neşredenlerin girişi, s. 8; Kâdî Abdülcebbâr, *Fazlû'l-i'tizâl ve Ṭabaḳâtü'l-Mu'tezile* (nşr. Fuâd Seyyid), Beyrut 1393/1974, s. 319, 324-325, 328; a.mlf., *Şerhu'l-Uşûl'l-ḥamse*, neşredenin girişi, s. 20, 24, 26-28; a.mlf., *el-Muğnî*, IV, 75; XI, 30; XII, 494; XIII, 155; İbnü'l-Murtazâ, *Ṭabaḳâtü'l-Mu'tezile*, s. 105, 107; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 698; Abdurrahman Bedevî, *Mezâhibü'l-İslâmiyyîn*, Beyrut 1971, I, 337; Richard C. Martin, "The Identification of Two Mu'tazilite Mss", *JAOS* (1978), s. 389-393; Daniel Gimaret, "Les Usul al-Hamsa du qâdî Abd al-Gabbâr et leurs commentaires", *Alsl.*, sy. 15 (1979), s. 68-73; a.mlf., "Ebn Kallâd", *Elr.*, VIII, 35-36; Wilferd Madelung, "Zu einigen Werken des Imâms Abû Tâlib an-Nâtîq bi'l-Haqq", *Isl.*, LXIII/1 (1986), s. 5-10; J. Schacht, "Ibn Kallâd", *IE* (Ing.), III, 832; Seyyid Ca'fer Seccâdî, "İbn Hallâd-ı Basrî", *DMBI*, III, 439-440; Şerafeddin Gölçük, "Ebû Abdullah el-Basrî", *DîA*, X, 84; Avni İlhan, "Ebû Hâşim el-Cübbâî", a.e., X, 146; Yusuf Şevki Yavuz, "Ebû Reşîd en-Nisâbü'rî", a.e., X, 213; Ahmed Mahmûd Subhî, "İbn Hallâd", *Meusû'atü'l-hadâretü'l-İslâmiyye*, Amman 1993, s. 241-243.

METİN YURDAGÜR

İBN HALLÂD er-RÂMHÜRMÜZÎ

(bk. RÂMHÜRMÜZÎ).

İBN HALLİKÂN

(ابن خلکان)

Ebû'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî (ö. 681/1282)

Vefeyâtü'l-a'yân adlı eserleriyle tanınan tarihçi, fakih, edip ve şair.

11 Rebülâhîr 608'de (22 Eylül 1211) Erbil'de (İrbil) doğdu. İlimle uğraşan bir aileye mensuptur. Dedelerinden Hallikân'a (Hallekân, Hıllikân) nisbetle İbn Hallikân lakabıyla ün yapmıştır. Babasını ve dedelerini sık sık övgüyle anmasından dolayı kendisine "halli-kân" (geçmişinle övünmeyi bırak) denildiği veya ailesinin Erbil'in Hallikân adlı köyünden gelmesi sebebiyle bu lakabı taşıdığı da rivayet edilir (*Vefeyât*, neşredenin eki, VII, 17). Ona göre sülâlesi Abbâsîler'in ünlü vezir ailesi Bermekîler'in devamıdır. Babası, fetva konusunda güvenilir fakihlerden Erbil Muzafferîyye Medresesi müderrisi Şehâbeddin Muhammed b. İbrâhîm'dir. Amcalarından Necmeddin b. İbrâhîm, Erbil'in Mücahidîyye Medresesi'nde müderris, Hüseyin b. İbrâhîm ise bir Şâfiî fakihî idi ve Yahyâ b. Muhammed el-Mekkî'den hadis oku-

muştı. Ünlü tarihçi İzzeddin İbnü'l-Esir de babasının arkadaşları arasında yer alıyordu.

İki yaşında iken babasını kaybeden İbn Hallikân, onun Muzafferîyye Medresesi'ndeki halefi Şerefeddin İbn Yûnus el-İrbilî'nin öğrencisi oldu; ayrıca Ebü'l-Hasan Müeyyed b. Muhammed Râdiyüddin en-Nîsâbü'rî ile Zeyneb bint eş-Şa'rî'den (Ümmü'l-Müeyyed eş-Şa'riyye) icâzet aldı. Muzafferîyye Medresesi'nden sonra Ebü'l-Berekât İbnü'l-Müstevfî'nin ilim, Şeyh Cemâleddin b. Sinnîre'nin şiir ve edebiyat meclislerine devam etti. 621'de (1224) Ebû Ca'fer Muhammed b. Hibetullah b. Mükerrrem es-Sûfî'den *Şahîh-i Buḥârî*'yi okuyup rivayet yetkisi aldı. 625'te (1228) filozof Esîrüddin el-Ebherî'den Erbil Dârûlhadisî'nde ilm-i hilâf dersleri aldı.

İbn Hallikân, on sekiz yaşına geldiğinde öğrenimini sürdürmek amacıyla Musul'a gitti ve Kemâleddin İbn Yûnus, Ziyâeddin İbnü'l-Esir gibi edip ve âlimlerle bir araya gelerek onlardan pek çok şey öğrendi. Arkasından Harran üzerinden Halep'e geçip baba dostu Bahâeddin İbn Şeddâd'ın medresesine misafir oldu ve evindeki hadis meclislerine, ayrıca Ebû Bekir Cemâleddin el-Mâhânî'nin, onun ölümünden sonra da Seyfiyye Medresesi fakihlerinden Ebû Abdullah Necmeddin Muhammed el-Habbâz el-Mevsilî'nin derslerine katıldı ve ona Gazzâlî'nin *el-Vecîz*'ini okuyup rivayet yetkisi aldı. Daha sonra ediplerle görüşmeye başladı ve Muvaffakuddin Ebü'l-Bekâ İbn Yaîş en-Nahvî'ye İbn Cinnî'nin *el-Lûma'* adlı eserini okudu. Bu sırada İzzeddin İbnü'l-Esir ve Yâkût el-Hamevî ile tanışarak onlardan faydalandı; ayrıca Abdüllatif el-Bağdâdî'nin hadis ve Arapça derslerine devam etti. İbn Şeddâd'ın 632'de (1234) ölümünden sonra Dimaşk'a gidip hadis, tefsir ve fıkıh âlimi İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî'den ders aldı. Dimaşk'ta bir müddet kaldıktan sonra tekrar Halep'e döndü. Şair Ebü'l-Mehâsin eş-Şevvâ ile Şeytânü's-Şâm diye tanınan şair Ebü'l-İz Yûsuf el-Mâcin el-İrbilî'yi tanıdı. Halep'in onun ilmî şahsiyetinin oluşmasında önemli bir payı vardır; orada çeşitli medreselerde müderrislik yapmış, bu arada birkaç defa Musul'a geçerek İzzeddin İbnü'l-Esir ve Kemâleddin İbn Yûnus ile görüşmüştür.

635 (1238) veya 636'da (1239) İskenderiye üzerinden Kahire'ye giden İbn Hallikân, Kâsım b. Firruh eş-Şâtibî ve İbn Berrî'nin öğrencileriyle görüşüp rivayet için icâzet aldı; 637'de (1240) Bahâeddin Zühayr divanını rivayet hususunda ona icâzet verdi. İbn Hallikân orada ayrıca İbn

Matrûh ve daha başka şairlerle de tanışma imkânı buldu. 645'te (1247) Kâdilkudât Bedreddin Yûsuf b. Hasan (Kâdî Sincâr) tarafından nâip seçildi ve 659 (1261) yılında Memlûk Sultanı I. Baybars'ın Suriye kâdilkudâtlığına getirmesine kadar bu görevde kaldı. Hanefî, Hanbelî ve Mâlikî kadılarının onun nâibi durumunda oldukları Suriye kâdilkudâtlığına ilâveten vakıflar, camiler, hastahaneler ve Âdiliyye, Nâsiriyye, Azrâviyye, Felekiyye, Rûkniyye, İkbâliyye ve Behesniyye medreselerinin idaresi de ona tevdi edilmişti. Ancak I. Baybars 664'te (1266) bu üç mezhep kadısına da kâdilkudât unvanı verdi ve 669'da (1271) onu görevinden azletti. İbn Hallikân bunun üzerine Kahire'ye dönerek Fahriyye ve Ezher medreselerinde müderrislik yaptı; bu dönemde bazı maddî sıkıntılarla karşılaştıysa da kendisine önerilen yardım tekliflerini daima geri çevirdi. Baybars'ın ölümünden sonra 676'da (1277) tekrar Suriye kâdilkudâtlığına tayin edildi ve Dimaşk'a gelinde büyük bir törenle karşılandı (677/1278). Safer 679'da (Haziran 1280) Sultan Kalavun'a baş kaldıran Dimaşk Valisi Sungur el-Eşkar'ı destekleyen İbn Hallikân, halkı isyana teşvik etmekle suçlanarak tutuklandı, ancak üç hafta sonra serbest bırakıldı ve sultanın emriyle yeniden kâdilkudâtlığa getirildi. Fakat Kalavun 680 yılı başında (1281) Dimaşk'ageldikten üç gün sonra onu tekrar azletti.

İbn Hallikân 26 Receb 681'de (30 Ekim 1282) Dimaşk'ta vefat etti ve Kâsiyûn dağı eteklerinde toprağa verildi. Hadis, fıkıh, tarih, siyaset, kitâbet, şiir ve edebiyat alanında temayüz etmiş geniş kültüre sahip bir ilim adamı idi. Mütevazı, yumuşak huylu, fasih konuşan, hoşsohbet, cömert, adaletli bir kadı ve nezih bir kişi olarak tanınmıştır. Zengin bir kütüphaneye sahipti. Mağripli, Endülüslü, Suriyeli, Iraklı ve Mısırlı tarihçilerin pek çok kitabını okuyup değerlendirmiş ve notlar almıştı. Bedreddin el-Merâgî (Tavîl) onun öğrencisi olmuş, Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî ile Birzâlî de kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.

Eserleri. İbn Hallikân'ın günümüze ulaşan tek eseri *Vefeyâtü'l-a'yan ve enbâ'ü ebnâ'i'z-zamân mimma şebete bi'n-naql evi's-semâ' ev eşbeteḥü'l-ayân*'dır. Kahire'de 654-672 (1256-1273) yılları arasında yazılan esere İbn Hallikân'ın, yazımını 22 Cemâziyelevvel 672 (4 Aralık 1273) tarihinde bitirdikten sonra da 680 (1281) yılına kadar ilâvelerde bulunduğu bilinmektedir. Eser, İslâm'ın başlangıcından itibaren kaleme alındığı dö-

neme kadar yaşayan, herhangi bir alanda şöhrete kavuşmuş kadın ve erkek 800'den fazla kişinin biyografisini içerir. Sultanlar, emîrler, vezirler, eşraf, nahiv, lûgat ve kıraat âlimleri, müfessirler, muhaddisler, kelâmcılar, çeşitli mezheplere mensup müctehidler, fakihler, kadılar, zâhidler, mutasavvıflar, mühendisler, filozoflar, astronomlar, astrologlar, tabipler, edip ve şairler, tarihçiler, coğrafyacılar, nesep âlimleri ve mûsikişinaslardan oluşan bu kişilerin hayat hikâyelerini eserleri, yaptıkları iyi işler ve ölüm tarihleriyle birlikte verir. Şahısların alfabetik sıraya göre ele alındığı esere birkaçı hariç aşıp, tâbiîn ve halifeler dahil edilmemiştir. Kitap İslâm tarihinde kendi alanındaki en eski örnek sayılmaktadır. Çünkü daha önce yazılan biyografiler yalnız şahâbe, tâbiîn, müfessirler, fakihler, şairler, nahivciler, Şâfiîler, Hanbelîler yahut bir bölge veya şehre mensup kişiler gibi muayyen gruplara (tabakat) tahsis ediliyor, ayrıca asırlar esas tutularak düzenleniyordu.

İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yan*'ı kaleme alırken tam adından da anlaşıldığı üzere daha önce yazılmış eserlerden, hocalarından ve kendi gözlemlerinden faydalanmıştır. Müellifin eserinde sadece ölüm tarihi kesin biçimde bilinen kişilere yer verdiği, çoğununki belli olmadığı için doğum tarihleri üzerinde fazla durmayıp yalnız bildikleriyle yetindiği, bu arada daha önceki eserlerde yanlış yazılmış bazı kelime ve isimlerin doğrularını tesbit ettiği görülür. Biyografileri verilen kişilerin yaşadıkları bölge ve dönemlerin geleneklerinden, sosyal hayatlarından da bahsettiği için eser yazıldığı tarihten itibaren büyük ilgiyle karşılanmıştır. Özellikle tarih, edebiyat, dil ve sosyoloji alanlarında araştırma yapmak isteyenlerin mutlaka başvurmaları gereken bir kaynak niteliğindedir.

Çok sayıda yazma nüshası bulunan *Vefeyâtü'l-a'yan* (Brockelmann, *GAL*, I, 398-400; *Suppl.*, I, 561; Şâkir Mustafa, IV, 25-26) ilk defa Ferdinand Wüstenfeld tarafından neşredilmiştir (I-XIII, Göttingen 1835-1850). Baron Mac-Guckin de Slane de eseri yayımlamaya başlamış, fakat bir kısmını neşrettikten sonra (Paris 1832-1842) bu fikrinden vazgeçip eseri İngilizce'ye tercüme etmiştir (aş. bk.). Eser daha sonra Muhammed Abdurrahman el-Adevî (I-II, Bulak 1275), Muhammed Bâkır b. Abdülhüseyn Han es-Sadre'l-İsfahânî (I-II, Tahran 1284), Muhammed en-Neccâr (I-III, Kahire 1299), Nasr el-Hûrînî (I-II, Kahire 1310), Ahmed Yûsuf Necâtî (zı harfine kadar altı cüz, Mısır 1355), Muhammed

Muhyiddin Abdülhamîd (I-VI, Kahire 1367/1948) ve İhsan Abbas (I-VIII, Beyrut 1968-1972) tarafından yayımlanmıştır.

Vefeyâtü'l-a'yan'ı, başta müellifin oğlu Mûsâ b. Ahmed olmak üzere Abdurrahman b. Cevher b. Abdülhay, Tâceddin İbnü'l-Esir, İbn Habîb el-Halebî, Ahmed b. Abdullah el-Gazzî, Abbas er-Resûlî, Bedreddin el-Aynî, Muhammed Kâsım el-Mekkî, Muhammed b. Nâcî ve Riyâzû'r-Rûmî Kâdî's-Şâm Muhammed b. Dâvûd gibi birçok kişi ihtisar etmiştir (Şâkir Mustafa, IV, 26-27). Ayrıca *Muhtaşarü'l-bostân*, *Mu'cemü'l-kabâ'il ve'l-kurâ ve'l-büldâ-ni'lleti şahhahâhâ şâhibü Vefeyâti'l-a'yan*, *Hadâ'îku'l-a'yan* adlarıyla yapılmış müellifi bilinmeyen muhtasarları da mevcuttur (yazma nüshalar ve günümüze ulaşmayan diğer muhtasarlar için bk. a.g.e., IV, 27-28). Esere zeyil yazarların bazıları da şunlardır: Fazlullah b. Ebû'l-Fahr ed-Dimaşki es-Sukâî, İbn Şâkir el-Kütübî, İbnü'l-Kâdî, Bedreddin ez-Zerkeşî, Zeynüddin el-İrâkî, Abdülbâkî b. Abdülmecîd el-Yemenî (a.g.e., IV, 28). İbn Hicce, kırk kaynaktan yaptığı seçmeleri ihtiva eden *Şemerâtü'l-evrâk* (fi'l-mu-hâdarât) adlı eserine *Vefeyâtü'l-a'yan*'dan bazı alıntılar yapmıştır.

Vefeyâtü'l-a'yan, Zeynüddin Erdebîlî, Yûsuf b. Ahmed b. Muhammed Osman ve Kebîr b. Üveys b. Muhammed el-Latîfî (Kadizâde) tarafından Farsça'ya (yazma nüshaları için bk. a.g.e., IV, 28-29), Riyâzî ve Mısır Valisi Abdî Paşa'nın emriyle Vekilzâde Yûsuf tarafından Türkçeye (a.g.e., IV, 29; Babinger, s. 195) çevrilmiştir. Ayrıca Dramalı Hasan Haydar'ın yaptığı *Vefeyâtü'l-a'yan ve enbâü ebnâi'z-zamân* adlı bir Türkçe çeviri de Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunmaktadır (Hacı Mahmud Efendi, nr. 4882). Rodosizâde Muhammed eseri özet olarak Türkçeye çevirmiş ve *Tercüme-i Vefeyâtü'l-a'yan* adıyla iki cilt halinde yayımlanmıştır (İstanbul 1280); ancak tercüme sırasında aslına sadık kalınmadığı için bu yayın fazla itibar görmemiştir. Kitap, Baron Mac-Guckin de Slane tarafından *Ibn Khallikan's Biographical Dictionary* adıyla dört cilt halinde İngilizce'ye çevrilmiş (Paris 1842-1871; Beyrut 1970), Ali Cevâd Tâhir tarafından da *Mülâhazât 'alâ Vefeyâti'l-a'yan* adlı ilmî bir çalışmaya konu edilmiştir (Beyrut 1977). Ayrıca Zübeyir Bilâl İsmâil *İbn Hallikân: hayâtühü ve âşâruh* (Bağdat 1979); Abdüsselâm Hârûn *Mu'cemü mukayyedâti İbn Hallikân* (Kahire 1987), Hasan Şümeysânî *Şemsüddîn İbn Hallikân Ahmed b.*

Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekir (Beyrut 1411/1990), Fahreddin Muhammed Yûsuf Âmir *Menhecü'l-bahşi'l-edebî 'inde İbn Hallikân* (Libya 1990) adıyla ilmî çalışmalar yapmışlardır. Bunun dışında İbn Hallikân'ın edebiyata dair bazı mecmuaları bulunduğu rivayet edilmektedir (Safedî, VII, 308).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hallikân, *Vefeyât*, neşredenin girişi, I, 5-13; ayrıca bk. neşredenin eki, VII, 5-107; a.e.: *Ibn Khallikan's Biographical Dictionary* (trc. Mac-Guckin de Slane), Beyrut 1970, tercüme edenin önsözü, s. V-XL; *Tâcü'l-arûs*, "hik" md.; Ebû Şâme, *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 215-216, 235-236; Ebû'l-Fidâ, *el-Muhtaşar*, Beyrut 1381/1961, II/7, s. 22; Zehebî, *el-İber*, III, 347; Sübkî, *Tabakât*, V, 14-15; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 308-316; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, I, 110-118; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 279-280, 311; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 253-254; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 192-193; İbn Tolun, *el-Kalâ'idü'l-cevheriyye fi târihi's-Şâlihiyye* (nşr. M. Ahmed Dehmân), Dimaşk 1401/1980, II, 577-580; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-hicâl*, I, 7; Şerefeddin [Yaltkaya], *İbn Esîrler ve Meşâhîri Ulemâ*, İstanbul 1322, s. 93-94; Brockelmann, *GAL*, I, 398-400; *Suppl.*, I, 561; Abbas el-Azzâvî, *et-Ta'rif bi'l-mü'errihin fi 'ahdi'l-Mogol ve'l-Türkmân*, Bağdat 1376/1957, s. 95-102; Nikita Elisséeff, *Nûr ad-Din*, Damas 1967, I, 57-60; Sarton, *Introduction*, II/2, s. 1120-1121; Ali Cevâd et-Tâhir, *Mülâhazât 'alâ Vefeyâti'l-a'yan*, Beyrut 1977; Selâhaddin Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errihine'd-Dimaşkiyyin*, Beyrut 1398/1978, s. 116-119; Babinger (Üçok), s. 195; C. Zeydân, *Âdâb*, II, 167-169; Reşid Yûsuf Atâullah, *Târîhu'l-âdâbi'l-Arabiyye* (nşr. Ali Necîb Atvî), Beyrut 1985, s. 41-42; Abdüsselâm M. Hârûn, *Mu'cemü mukayyedâti İbn Hallikân*, Kahire 1407/1987; Fahreddin M. Yûsuf Âmir, *Menhecü'l-bahşi'l-edebî 'inde İbn Hallikân*, [Baskı yeri yok] 1991 (Dârü'l-Arabiyye); Şâkir Mustafa, *et-Târîhu'l-Arabi ve'l-mü'errihin*, Beyrut 1993, IV, 23-29; Gerhard Hoffmann, "İbn Khallikan's Biographies as a Source for Problems of Islamic Military History", *Actas XVI Congreso UEAT*, Salamanca 1995, s. 243-248; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s. 151-152; Muhammed Takî Dâniş Pejûh, "Terceme-i Târîhi-i İbn Hallikân be-Fârsî", *Kitâbdârî*, VIII, Tahrân 1306, s. 91-93; Muhammed Rizâ eş-Şebîbî, "İbn Hallikân el-Mü'errih", *ME*, XXXIV/2 (1962), s. 161-167; Süfî Ziyâülhak, "Mu'kaddimetü't-tahkîk li-Kitâbi Vefeyâti'l-a'yan li'l-Kâdî İbn Hallikân", *ed-Dîrâsâtü'l-İslâmiyye*, XXI/1, İslâmâbâd 1986, s. 35-44; J. W. Füick, "İbn Khallikân", *EP* (İng.), III, 832-833; Ahmed Muhammed el-Hûnî, "Vefeyâtü'l-a'yan li'bn Hallikân", *Tî*, III, 675-687; Sergei A. Shuiskii, "Khallikan, Ibn", *Dictionary of the Middle Ages*, New York 1986, VII, 236; Sâdık Seccâdî, "İbn Hallikân", *DMBİ*, III, 459-462.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

İBN HAMÂDU

(bk. İBN HAMMÂD es-SANHÂCİ).

İBN HAMDÂN

(ابن حمدان)

Ebû Abdillâh Necmüddîn Ahmed b. Hamdân b. Şebîb el-Harrânî en-Nümeyrî (ö. 695/1295)

Hanbelî fakihî ve muhaddis.

603 (1206) yılında Harran'da doğdu. Fakih olan babasının yanı sıra İbn Ebû'l-Fehm ve İbn Cümei'den fıkıh dersleri aldı. Ayrıca Harran'da Ruhâvî, Fahreddin İbn Teymiyye, Ebû'l-Hasan Ali b. Ebû Bekir b. Rûzbe el-Kalânîsi; Halep'te Ebû'l-Haccâc Şemseddin Yûsuf b. Halîl ed-Dimaşki; Şam'da Sâinüddin İbn Asâkir, Seyfûddeve Ebû Abdullah Muhammed b. Gassân el-Hazrecî ve Hasan b. Yahyâ b. Sabbâh el-Mahzûmî; Kudûs'te Ebû Ali Hasan b. Ahmed el-İvekî gibi muhaddislerden hadis dinledi. Amcasının oğlu Mecdüddin İbn Teymiyye ile ilmî müzakereler yaptı. Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî, Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, Mes'ûd b. Ahmed el-Hârisî, Bîrzâlî ve İbn Seyyidünnâs gibi birçok âlim kendisinden rivayette bulundu.

Döneminin önemli muhaddis ve fakihlerinden kabul edilen İbn Hamdân, Hanbelî fıkının fûrû ve usulü yanında hadis, kelâm, hilâf, münazara, cebir ve edebiyat alanında da geniş bilgi sahibiydi. Çeşitli ilim merkezlerine yaptığı seyahatler sonunda yerleştiği Kahire'de bir müddet kadî nâibliği yaptı. Hayatının son dönemlerinde gözlerini kaybettii ve 6 Safer 695 (15 Aralık 1295) tarihinde vefat etti.

Eserleri. 1. *Şifâtü'l-fetvâ ve'l-müftî ve'l-müstefî*. Fetvada, fetva veren ve soran kişilerde aranan şartları açıklayan yedi bölümlük küçük hacimli bir eser olup hadisleri Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî tarafından tahrîc edilerek yayımlanmıştır (Dimaşk 1380/1960, 1397/1977, 1404/1984). 2. *er-Rî'âyetü'l-kubrâ*. Hanbelî fıkına dair olup II. cildine ait bir nüshası Chester Beatty Library'de (nr. 3541) bulunmaktadır. İbn Hamdân'ın Hanbelî fıkıyla ilgili olarak *er-Rî'âyetü's-suğrâ* adlı bir eser daha kaleme aldığını belirtmektedir.

Müellifin kaynaklarda zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *el-Câmi'u'l-muttaşil fi mezhebi Ahmed*, *el-İcâz fi'l-fıkhi'l-Hanbelî*, *el-Vâfi*, *Mu'kaddime fi usûli'd-dîn*, *Kaşîde fi's-sünne*, *en-Nihâye*, *Şerhu'l-Muknî*. İbn Hamdân'ın biyografisine dair kaynaklarda geçmeyen, ancak Kâtib Çelebi tarafından kendisine nisbet edilen (*Keşfü'z-zunûn*, I, 565, 567)